

УДК 377.091.2:502/504

**FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF THE FUTURE
ECOLOGIST IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING IN
COLLEGES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM**
**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ЕКОЛОГА У
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА**

Puzyr T.M. / Пузыр Т.М.*s.ped.s. / к.пед.н.**Boyarka Professional College NULES of Ukraine, Boyarka, Silgosptekhnikum 1, 08152**Боярський фаховий коледж НУБіП України, Боярка, Сільгосптехнікум 1, 08152***Pavlyuk S.D. / Павлюк С.Д.***s.agr.s., as.prof. / к.с.-г.н., доц.**ORCID: 0000-0003-0025-3975**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, 15 Heroyiv Oborony street, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Kyiv, вул. Героїв Оборони, 15, 03041*

Анотація. В роботі розкрито роль екологічної освіти та екологізації у забезпеченні формування екологічної культури. Узагальнено, що еколого-професійна підготовка екологів має здійснюватися поетапно, за умови еколого-професійної спрямованості навчального матеріалу, міждисциплінарних зв'язків, що забезпечить засвоєння екологічних знань, формування вмінь і навичок, професійну самореалізацію особистості.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологізація, професійна освіта, еколого-професійна підготовка.

Формування екологічної культури майбутніх фахівців у галузі екології посідає особливе місце. Цей процес базується на безперервній екологічній освіті, формуванні екологічних переконань, практичних умінь і навичок, екологічного стилю мислення, оволодіння основами раціонального природокористування, усвідомлення наслідків негативного впливу на природу.

При цьому екологічна культура виступає адаптаційним чинником людини до змін умов навколишнього середовища, яка ґрунтується на історичній взаємодії із світом природи, забезпечуючи гармонійне співіснування з довкіллям і виражається у наукових знаннях, способах практичного засвоєння моральних норм, ціннісних орієнтацій та культурних традицій [7, с. 16].

Екологічна освіта та пропаганда природоохоронних заходів були рекомендовані ще у 1977 році, на проведеній під егідою ЮНЕСКО міжурядовій конференції, де були сформульовані такі принципи екологічного навчання: цілісні підходи до навколишнього природного середовища як природного, так і антропогенного; безперервність формального (державного) та неформального суспільного навчання, виховання: конкретний зміст кожної природоохоронної тематики, що вивчається; розгляд (співробітництво) основних питань охорони природного середовища на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях; навчання фахівців умінню критично оцінювати екологічний стан довкілля, з'ясувати дійсні причини його забруднення; широке

використання науково-технічних досягнень у навчанні [18].

Ухвалена міністрами охорони навколишнього середовища країн-членів Європейської економічної комісії (ЄЕК) ООН „Заява про освіту для сталого розвитку”, знайшла своє втілення у Стратегії освіти для сталого розвитку ЄЕК ООН та Вільнюські рамки її виконання [3]. Зазначений документ орієнтує на розширення і подальший розвиток екологічної освіти, доповнення її освітою у інших галузях на основі комплексного підходу. Передумовою успішного вирішення цього завдання в Україні є визнання ідей гармонійного розвитку в якості основоположних, що відображено у Концепції екологічної освіти в Україні [9].

Також роль освіти для забезпечення стійкого розвитку була обґрунтована у двох доповідях ООН – матеріалах ЮНЕП „Перспективи навколишнього середовища на період до 2000 р. і надалі” (травень 1987 р.) і матеріалах Брундланської комісії „Наше спільне майбутнє” (квітень 1987 р.) [5, с. 368; 22, с. 13].

Формування екологічної культури майбутніх екологів досягається вирішенням таких завдань:

- послідовне формування любові до світу природи від конкретного до абстрактного;
- виховання розуміння сучасних проблем навколишнього середовища та усвідомлення їх актуальності для всього людства;
- розвиток особистої відповідальності за стан навколишнього середовища;
- засвоєння кращих досягнень загальнолюдської і національної культур, розуміння багатогранної цінності природи;
- оволодіння науковими знаннями про взаємозв'язок у системі „людина–суспільство–природа”, формування знань і умінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток творчої і ділової активності при вирішенні екологічних проблем і життєвих ситуацій;
- сприяння переходу набутих знань в особисті переконання, які б виключали можливість лицемірства щодо природи; розвиток потреби в спілкуванні з нею;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки;
- засвоєння і використання у взаємозв'язках людини з природою народних традицій і кращих досягнень світової практики;
- виховання постійної турботи про власне здоров'я та вироблення навичок його збереження;
- активне залучення молоді до безпосередньої природоохоронної та дослідницької роботи в довіллі;
- залучення підростаючого покоління до активної природоохоронної діяльності на основі набутих знань і ціннісних орієнтацій [7, с. 16-17; 15, с. 690-691].

Формування екологічної культури базується на *принципах*:

– неперервності, комплексності, системності і систематичності, що

- забезпечують організаційні умови формування екологічної культури особистості;
- виховання розуміння цілісності, єдності навколишнього середовища, нерозривного зв'язку його компонентів, взаємообумовленості природних процесів;
 - міждисциплінарного підходу до формування екологічної культури, який передбачає не механічне впровадження різнобічних знань екологічного спрямування у зміст різних дисциплін, а їх логічне підпорядкування основній меті екологічної освіти;
 - висвітлення екологічних проблем на глобальному, національному і краєзнавчому рівнях, що передбачає ознайомлення із загальними і локальними проблемами навколишнього середовища, а також практична участь у розв'язанні місцевих екологічних проблем;
 - спрямованості навчання на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, гармонізації зав'язків із навколишнім середовищем;
 - ступеневості, що передбачає вертикальну інтеграцію екологічної освіти, яка забезпечує неперервне підвищення рівня сформованості екологічної культури;
 - доступності системи екологічної освіти, враховуючи різноманітні форми і методи;
 - діагностичності – полягає у можливості діагностувати рівень сформованості екологічної культури, з метою її подальшої корекції;
 - природовідповідності – полягає у відповідності форм і методів екологічної освіти психолого-фізіологічним, віковим і фізичним особливостям здобувача освіти;
 - диференційованість і варіативність передбачає диференціацію змісту екологічної освіти та виховання, використання різноманітних програм, форм і методів навчання, враховуючи потреби у екологічних знаннях;
 - принцип наочності сприяє свідомому, активному сприйманню, осмисленню і засвоєнню матеріалу, виховує спостережливість;
 - принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю;
 - принцип участі здобувачів освіти у науково-дослідній роботі;
 - принцип урахування особистих можливостей здобувачів освіти,
 - принцип професійної спрямованості навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти [7, с. 18; 13, с. 422-423; 15, с. 691; 23].

С. Соболева виділяє такі принципи екологічної підготовки, як: цілісність пізнання навколишнього середовища, неперервність, міждисциплінарність, взаємозв'язок краєзнавчого, регіонального, національного та глобального підходів до розкриття сутності екологічних проблем, спрямованість екологічної підготовки на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, гармонізація відносин людини з навколишнім середовищем [19].

Одним із принципів формування екологічної культури є широкомасштабна екологізація людської діяльності та суспільної свідомості.

Так, на думку Н. Реймерса, екологізація – це проникнення екологічних ідей у всі сфери суспільного життя, яка розрахована на збереження можливості

існування і розвитку довгого ланцюга поколінь людей в межах закону єдності організм–середовище [17, с. 54].

І. Герасимов розкриває поняття „екологізація” як „сукупність методів і засобів оптимізації природокористування” [4, с. 33]. В. Максаковський відзначає, що екологізація, як напрям, характерна для всього міждисциплінарного комплексу наук, який досліджує взаємодію суспільства, виробництва та навколишнього середовища або екорозвиток [11, с. 45-50].

За словами Н. Мамедова, слід надати пильну увагу таким питанням, як екологізація системи освіти, формування екологічної свідомості, підвищення соціально-екологічної відповідальності особи [12, с. 27].

В. Крисаченко відмічає, що екологізація – це процес розвитку цивілізації, який пов’язаний із гуманізацією суспільства, в процесі якого формується морально-екологічний імператив і створюються умови для етичних принципів співіснування природи і суспільства, при цьому людина стає головним об’єктом екологічного пізнання [10; 20, с.160].

Екологізація громадської свідомості полягає у неперервності екологічної освіти і виховання – від дитячого садка до вищого навчального закладу і далі на виробництві. Знання творів літератури, музики і мистецтва, у змісті яких є екологічний напрям, стануть умовою реалізації цінностей екологічної культури особистості, дають можливість правильної екологічної орієнтації в різних обставинах спілкування з природою, передбаченні і виборі правильних рішень і поведінки [2, с. 313-314].

У процесі екологізації освіти велику роль відіграв Указ Президента України „Про основні напрямки реформування вищої школи в Україні” (1995 р.), наступним етапом було прийняття Концепції екологічної освіти України (2001 р.).

Під екологічною освітою розуміємо неперервний процес засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування умінь і навичок, необхідних для осмислення й оцінки взаємозв’язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем, формування екологічного мислення і світогляду, які базуються на принципах екологічної відповідальності [16, с. 688].

Згідно з „Концепцією екологічної освіти України” (2002 р.) основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності [9].

Екологічна освіта спрямовується на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на базі принципів добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права. Екологічна освіта – сукупність екологічних знань – екологічного мислення – екологічного світогляду – екологічної етики – екологічної культури. Кожному компоненту відповідає певний рівень (ступінь) екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації на вищих рівнях. Умовно можна виділити такі узагальнені рівні екологічної зрілості: початковий

(інформативно-підготовчий), основний (базово-світоглядний), вищий, профільно-фаховий (світоглядно-зрілий) [1, с. 205].

Метою екологічної освіти при підготовці екологів є:

- продовження формування екологічної культури та екологічної компетентності у майбутніх фахівців агропромислового комплексу на основі здобутих знань та умінь у процесі навчання у загальноосвітніх закладах освіти;
- здобуття відповідного рівня теоретичних і практичних знань та умінь з екології та охорони навколишнього природного середовища;
- усвідомлення реальності екологічної кризи і шляхів її запобігання, вміння активно користуватися сучасними інформаційними технологіями для вирішення екологічних завдань;
- здобуття навичок у розв'язанні екологічних проблем, вміння користуватися екологічними нормативно-правовими документами;
- розвиток здатності оцінювати екологічні ситуації й здійснювати заходи з охорони довкілля з позицій сучасної екології, політики, економіки, законодавства;
- формування активної громадської позиції щодо вирішення проблем захисту довкілля і збереження біосфери [9].

Професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності [21, с. 117]. Професійна освіта має бути спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морального і фізично здорового національного виробничого потенціалу, впровадження у практику досягнень науки і техніки [6]. Професійна підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальності [8, с. 134].

Аналіз праць М. Дробнохода, Н. Єфименко, І. Зверева, М. Кисельова, Л. Лук'янової, О. Матеюк дає можливість розкрити суть поняття екологічної підготовки як формування у здобувачів освіти системи екологічних знань (наукових понять, ідей, фактів), умінь та практичних навичок, розвиток екологічного мислення та свідомості, формування екологічної культури та екологівідповідної поведінки у навколишньому природному середовищі [19].

Еколого-професійна підготовка майбутніх екологів має здійснюватися як цілісна поетапна система, яка забезпечить засвоєння екологічних знань, перетворення їх в екологічну діяльність за умови еколого-професійної спрямованості навчального матеріалу, розвиток у них екологічного мислення, неперервності екологічної підготовки та міждисциплінарних зав'язків, цілісності теоретичної, практичної та наукової роботи, написання пошукових і дослідницьких робіт як результат є розвиток творчого потенціалу, моральних поглядів і переконань, задатків кожної особистості, вольових рис і характеру. Вони є одним із джерел нахилів і інтересів людини, умовою розвитку здібностей і обдарувань.

Екологи в процесі навчання здобувають загальнокультурну підготовку, спеціальні вміння і навички, достатні для здійснення виробничих функцій

певного рівня професійної діяльності, які передбачені для відповідних посад у певній галузі агропромислового комплексу [14].

Таким чином, ми бачимо, що формування екологічної культури майбутніх екологів передбачає оволодіння глибокими екологічними знаннями, відповідними вміннями і навичками з охорони навколишнього середовища, за рахунок наявності мотивації та ціннісних орієнтацій щодо спрямованої екологічної діяльності, направленої на збереження оточуючого середовища, які здобуваються під час вивчення навчальних дисциплін, розширюються й уточнюються протягом багатьох занять і переходять у переконання.

Список використаних літературних джерел:

1. Боголюбов В. М., Прилипко В. А. Стратегія сталого розвитку: Навчальний посібник / В. М. Боголюбов, В. А. Прилипко. – Херсон : Олді-плюс, 2009. – 322 с.
2. Бойчук Ю. Д., Шульга М. В., Цалін Д. С., Дем'яненко В. І. Основи екології та екологічного права. Навчальний посібник / Ю. Д. Бойчук, М. В. Шульга, Д. С. Цалін, В. І. Дем'яненко. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2005. – 368 с.
3. Возна Н. Г., Волошина В. Г. Екологічна освіта для сталого розвитку / Н. Г. Возна, В. Г. Волошина. – [електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/nauk_zap...35.doc.
4. Герасимов И. П. Советская конструктивная география / И. П. Герасимов. – М. : Наука, 1976. – 342 с.
5. Гончаренко М. С., Бойчук Ю. Д. Екологія людини: Навчальний посібник / За ред. Н. В. Кочубей. – 2-ге вид., випр. і допов. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008. – 391 с.
6. Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”).
7. Дробноход М. І. та інші. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: [Кол. моногр.] / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач, С. І. Іваненко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
8. Закон України „Про вищу освіту”. – 2002 р. – № 20. – С. 134.
9. Концепція екологічної освіти України // Інформ. збірн. Міністерства освіти і науки України. № 7. – 2002.
10. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика / В. С. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 350 с.
11. Максаковский В. П. О сквозных направлениях в школьной географии / В. П. Максаковский // География в школе. – 1998. – №1. – С. 45–50.
12. Мамедов Н. М. Концепция устойчивого развития и экологическое образование / Н. М. Мамедов // Экология и география. – 1995. – № 3. – С. 24–28.
13. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник, 4-е видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 616 с.
14. Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста. – К.: Міністерство освіти і науки України, 2008.
15. Основи екології. Екологічна економіка та управління

природокористуванням: [підручник] / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. – ВТД „Університетська книга”, 2007. – 759 с.

16. Основи стійкого розвитку: [навчальний посібник] / за редакцією Л. Г. Мельника. – Суми : „Університетська книга”, 2005. – 654 с.

17. Реймерс Н. Ф. Экологизация. Введение в экологическую проблематику: [учебное пособие] / Н. Ф. Реймерс – М. : 1994. – 100 с.

18. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию – [електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml

19. Соболева С. М. Екологічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю засобами проектних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / С. М. Соболева. – К., 2008. – 21 с.

20. Соціальна екологія: [навчальний посібник] // За ред. Л. П. Царика. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 208 с.

21. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

22. Хилько М. І. Екологічна культура: стан та проблеми формування / М. І. Хилько. – К. : Знання, 1999. – 36 с.

23. Шевель А. О. Роль освіти у формуванні екологічної культури / А. О. Шевель // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2008. – Вип. 33. – С. 33–41.

***Abstract.** The article is devoted to the problem of ecological education and greening in ensuring the formation of ecological culture. It has been established that ecological-professional training of ecologists should be carried out in stages, provided ecological-professional orientation of the educational material, interdisciplinary connections that will provide mastering of ecological knowledge, formation of abilities and skills and professional self-realization of the person.*

***Key words:** ecological culture, ecological education, ecological process, professional education, ecological-professional training*

Стаття відправлена: 04.03.2021 р.

© Павлюк С.Д.